

Necmeddin Kübra'nın "On Esas"ında Tevhid Düşüncesi

Abdurrahman Celil AKÇAM *

Özet

Bu makalede İslâm'da vahdet inancının, tasavvuf geleneği ve onun usullerine ne şekilde yerleştiği ve bu usuller çerçevesinde İslâm itikadının temeli olan vahdet inancının kişi de oluşturacağı nefsanî, ahlakî etkileri gösterilmeye çalışılmaktadır. Tevhid anlayışının sadece bir inanç olarak bilinmesinin yeterli görülemeyeceği, aynı zamanda tecrübe edilmesi gerektiği fikriyle oluşturulan esasların, bu inancı nasıl tecrübe edilmesi gerektiğini öğretmesi hususu makalenin ana konusudur. Her türden Müslüman davranışında aranılması gereken temel inanış tevhiddir. Davranışlarımız, inancımızın tecrübesiyle yoğrulmuş ve onun etkisinde olmalıdır. İnanıldığını söylediği şekilde yaşayabilmenin gereği için ne türden bir yol izlenmelidir? Tasavvuftaki on esas vahdet inancının kişinin içine yerleşmesi için izlenmesi gereken yollardır.

Anahtar Kelimeler: Tevhid, Vahdet, Tasavvuf, Necmeddin Kübra, Yunus Emre, İslam Düşüncesi

Tawhid Thought in the Ten Principles of Najmuddin Kubra

Abstract

In this article, it is trying to state how the oneness belief at Islam and Sufism placed in the Sufi tradition and its methods and show the sensual and moral implications of "Oneness" faith on individual with considering "oneness belief" the basic of the Islamic faith in the framework of these procedures. The main subject of article is that it is not enough to know Tawhid as a belief but how teach this belief with experience that principles created with a belief of Tawhid needed belief. The main belief that should be sought in each type of Muslim behavior is Tawhid. Our behaviors must be mixed with the experience of our belief and under its influence.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Anabilim Dalı, [abdurrahmancelil@gmail.com]

What kind of way should individual follow to live as he believe? The ten principles of Sufism are the ways followed that settle into the oneness belief.

Keywords: Tawhid, Sufism, Najmuddin Kubra, YunusEmre, Islamic Thought

Giriş

Tüm kültürel ve geleneksel oluşumlar, devamlılıklarını varlıkla kurdukları ilişkiye, hayatın tüm alanına bu ilişkinin yansıtılmasına borçludurlar. Kadim dinlerde ve toplumlardaki gelenek ve görenekler o toplumların dünya görüşünün fiili yönleridir. Tasavvuf da aynı şekilde bir varlık düşüncesi çerçevesinde oluşturulmuş, bu varlık düşüncesine uygun bir şekilde kişinin kendini geliştirmesinin yollarını öğretmiştir. Dünya malından ve var olanlardan, fani olan her şeyden yüz çevirmesini böylece kendisine ve rabbine yüzünü dönmesini amaçlamaktadır. Kişinin bu dünyada Rabbine kavuşabilmesi için hedeflenen usulleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu amaç mutasavvıfların Allah bilincini esas alıp ona uygunluk göstermesi ile mükelleftir.

Tasavvuf kişinin kendisini bulması ve bilmesi için izlemesi gereken yoldur. Ehl-i Tasavvuf arasında, tasavvufi eğitim süreci ve manevi yolculuğu boyunca yaptığı faaliyetler, yani Seyr-ü sulûk¹ sürecinde kişinin belirli usul ve erkâna uygun davranması da kendi inancını ve varlık anlayışını tecrübe edebilmesi için gereklidir. Hint, Eski Yunan, Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki mistik öğretilerin tasavvufla ilişkilendirilmesindeki asıl sebep bu usuller ve varlık anlayışı arasındaki benzerliklerdir. Vahdet-i Vücut², Panteizm ve Eski Hint inanışlarının benzerliğinde olduğu gibi. Tasavvufun bu sebeple insan tabiatının bir sonucu olduğu ve bütün çağlarda binlerce şekilde görüldüğü³ sonucuna da sebep olan temel faktör bu inanış ve ona uygun

1 Hayri Karaca, *Tasavvufta Sefer Kavramı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 5.

2 Vahdet-i vücûd düşüncesi varlığı (vücûd), mümkün ve zorunlu kısımlarına ayrılmadan önce kendinde bir hakikat şeklinde ele alıp zorunlu ve mümkünü onun iki kutbu saymak suretiyle Hak ile halkı (yaratılmışlar) izâfet ilişkisiyle birbirine bağlar. Böylece Tanrı-insan ilişkileri başta olmak üzere birlik-çokluk sorunu, insan iradesi ve özgürlüğü, âlemdeki kötülük problemi, sebeplilik vb. metafizik konularla iman ve akîdenin anlamı, ahlâk konuları ve çeşitli dinî bahisler hakkında kapsamlı ve sistematik bir düşünce ortaya koyar. Bu düşünceyi kabul edenlere vahdet-i vücûd ehli, vücûdiyye denir. Ekrem Demirli, "Vahdet-i vücûd", *Türki İslam Ansiklopedisi*, 2012, 42/431.

3 Mehmet Ali Ayni, *Tasavvuf Tarihi*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000, s. 32.

gelişen usullerdir.

İmam Gazali (ö.505/1111), Kimya-ı Saadet aslı eserinde iki tür seferden söz etmektedir. Biri fiziksel olarak yapılan yolculuk, diğeri ise kalp ile yapılan seferdir. İman ehlinin yapacağı sefer budur. Bedenleri bir yerde bulunurken yedi kat arzdan ve yerden geniş cennetlerde gezinmektedirler ve bu yolculuklar tarikatlara göre değişiklik göstermektedir.⁴ Amaç kişinin güzel ahlak sahibi olarak, kemale erişmesidir. Bu inanç ve varlık düşüncesiyle ilişkisi olduğu kadar, toplumun şartlarıyla da ilintilidir. Çünkü çağ ve şartlara göre kişinin huyu, meyilleri değişiklik göstermektedir. Kişinin kemale ermesi için sıyrılması gereken hayvani huyları, beşeri sıfatları ve nefsanî iddialarının farklılaşması seyr-ü sulûk'ün farklı olmasının en yalın açıklamasıdır.⁵

Tasavvuf bir yol olup, başı ve sonu ihtiva etmektedir. Kişi öncelikle gaflet uykusundan uyanarak yola koyulacak, sırasıyla makamlardan geçerek, olgunlaşacaktır. Bu sefer sırasında kadim topluluklarda da, Tasavvufta da yolculuğun varlıkla sağlam bir ilişkisi vardır.⁶ Mesela, müzik iradenin ve içgüdünün terbiye edilmesi için ahengin ve ölçünün dışı vuruluşudur. Bu ölçünün ve düzenin evrenin temelini oluşturduğuna inanan Pisagorcuların müzikle hemhal olmaları bu ölçüyle (logos – logic) alakalıdır. Aynı şekilde tasavvufta da müzik benzer amaçla kullanılmıştır. Evreni oluşturan temel ilkenin yani maddeyi oluşturan tözün, arkenin sayı olduğuna görüşüne müziğin ölçüleri ve o ölçülerden yola çıkarak ulaştıkları aritmetikte varmışlardır. Ruhani gelişimlerini de bu aritmetikte yani evrenin tözü olan sayılara uygunluk gösterecek şekilde, müzik üzerinden yapmışlardır.

Varlık nasıl var olanlar için birer vakit tayin etmiş ise, kişi de kendi iç yolculuğunda bu vakti esas almalı ona uygun bir yol izlemelidir. Sufinin seyr-ü sülûkte ruhi gelişimini düzgün bir seviyede devam ettirmesinin yolu, vakitle iyi ilişki kurmasıyla mümkündür.

Vakit kulun üzerine gelen ilahi varidat ve Rabbani tecelliyatın zamanı-

4 Servet Altıntaş, *Gazali'de Tasavvuf Felsefesi*, Selçuk Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana-bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 32.

5 Karaca, *a.g.e.*, s. 5.

6 Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi 1*, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul 2010, s. 335.

7 Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 5.Baskı, 2013, s. 149.

dır ki, o varid gelince, kulu tasarrufu altına alır.⁸ Varidat kişinin içine doğan hislerdir. Bu hisler ve gelen durumlar varid ise, kul buna rıza gösterir ve teslim olur. Bu teslim oluş aynı zamanda tasavvufun makamlarından biridir.

Vakit tasavvufta seyr-i sülük için şart olduğu gibi İslam'da tüm ibadetler için şarttır. "...Namazı dosdoğru kılın, şüphesiz ki namaz, müminlere belirli vakitlerde farz kılınmıştır." (Nisa, 103) Ayetinde belirtildiği gibi namaz vakte tabi bir ibadettir.⁹ Sufi de namazdaki gibi, hayatının her evresinde vaktini kullanmasını bilmelidir. Bu varlığın kendisini göstermesi ve varlığın usulüne uygun kendini düzenlemesi ile ilgilidir ki, Sufi böylece kendisini Allah'a teslim etmiş olur.

Vaktini en iyi ve en uygun şekilde kullanmakla yükümlü olan insan, Allah'a varma yolunda da buna uygun davranmalıdır ve ona varmak için tasarruf etmesi gereken en önemli şey de vakittir. Necmeddin Kübra; "On Esas" isimli eserinde "Her ne kadar Allah'a varmak için kul sayısınınca yol mevcut olsa da bunların en uygun ve tasarrufusunu açıkladığını" ifade etmiştir.¹⁰

Bu yollardan ilkinin zahiri amelleri (namaz, oruç, hac, cihat vb.) çokça yapmak olduğunu söyler ve bu yolla vuslata erenlerin çok az olduğunu ifade eder.

İkinci yol ise, "Tarik-ı Ebrar"¹¹ denen, ahlakı tebdil, nefsi tezkiye, kalbi tasfiye, ruhu cilalama ve batını imar ve ihya etme uğrunda mücadele edenlerin, yoludur ki, bu diğer yola göre daha fazla kişiyi vuslata erdirse de yine de azdır.¹²

Üçüncü yolu ise, Allah'a doğru seyr edenlerin, uçanların yolu olarak

8 Tekin Yürektürk, *Tasavvufta Vakt Kavramı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, Van 2010, s. 70.

9 Karaca, *a.g.e.*, s. 17.

10 Necmeddin Kübra, *Tasavvufta On Esas*; Haz. Süleyman Gökbulut, İnsan Yayınları, 1. Bası, İstanbul 2010, s. 54.

11 Mücadele ve riyazet sahiplerinin yoludur. Bu kişiler iyi huylar edinmek, kalbi tasfiye etmek, gönül âlemini berraklaştırmak ve iç dünyanın imar ve ihyası için gayret gösterirler. Bu yolla Hakk'a erişenler, riyazet ve mücadelede takılıp kalmaları, asıl hedef olan fenafillâh'ı unutmaldırlar. Kübra, *a.g.e.* s. 24

12 Karaca, *a.g.e.*, s. 30.

niteler ve peygamberin ölmeden önce ölünüz hadisinde işaret edilen iradeye bağlı bir ölüm üzerine kurulduğunu ifade ederek bu yolla vuslata erenlerin çok daha fazla olduğunu ifade etmiştir ve bu yolun prensiplerini on esasta toplamıştır.¹³

1. Tevbe

Söz konusu esasların üzerine kurulduğu temel olarak nitelendirilen "ölmeden önce ölünüz" anlayışında ilk esas Tevbedir. Bu esas gereğince kişi nefsi davranışlardan ve kendisini ibadetten alıkoyan boş işlerden uzaklaşması gerekmektedir. Amaç Allah'tan ve onu düşünmekten alıkoyacak her türlü işten uzak durmaktır. Kişinin tüm dünyevi uğraşlardan yüz çevirmekle mükellef olması ve bir daha bu dünyevi işlere dönmek üzere ayrılması ilk esasın temelidir. Bu bir tür ölüm gibi kişinin tüm dünyadan uzaklaşmasıyla taçlanır. Kişi tüm günahlardan ve dünyadan yüz çevirdiğinde bunu sonuna kadar sürdürmelidir. Öyle ki, tövbe bile bir süre sonra ifadesiyle günahı hatırlatmaktadır, bu sebeple ondan bile tövbe gerekmektedir. Böylece tamamıyla günahın varlığını yitirmesi sağlanmalıdır. Çünkü günah düşüncesi de vaktin sefasını bozar.¹⁴ Kişi kendi teninden geçmelidir ve bu şekilde dünyadan yüz çevirmelidir. Burada "O, senden razı; sen de O'ndan hoşnut olarak dön rabbine" (Fecr, 28) ayetinde zikredilen rızaya uygun bir şekilde dünyadan geçerek kulun Allah'a dönmesi beklenmektedir.

Bu esasta, tasavvufun kulun varlığa dair düşüncesini içselleştirmek ve keşfetmesi için gitmesi gereken bir yol olarak belirlenmesi çok açıktır. Bu var olanlardan, hatta bir var olan olarak kendisinden dahi yüz çevirmesiyle mümkün olabilir. Tövbe bu sözün ifadesi olarak yolun başında bunu özümsemek için ihtiyaçtır. Çıkılan yolun sonu daha en başında çizilmiş ve sonuna doğru yolculuğun tüm kaidelerine dair söz verilmiş olunur.

Kişiden öncelikle çıkılacak yolun nasıl bir yol olduğunu keşfetmesi istenmektedir, böylece kişi kendisinden, tüm dünyevi arzulardan, isteklerden, maldan, mülkten, itibardan ve kendisini Allah yolundan alıkoyacak her tür işten uzaklaşmayı göze aldığı göstermiş olur.

Tövbe aynı zamanda kişinin özrüdür. Feridüddin Attar'ın *Mantık Al-*

13 Kübra, *a.g.e.*, s. 40

14 Kübra, *a.g.e.*, s. 95.

Tayr isimli eserinde, Hüthüt yola çıkmak için diğer kuşları davet ettiğinde hepsi özürlerini dile getirmişlerdir. Bu özrün dile getirilmesi tövbeden başka bir şey değildir. Buna yüz çevirmek ve tekrar anmamak üzere özrünü açıklamak tövbedir. Yani kuşlar arzularını açıkladıkça kendilerinin bu arzularla yanıp tükenmekten ötürü yola çıkmaya kudretlerinin bulunmadığını ifade ettikleri özürlerine, Hüthüt Yunus Emre (ö.720/1321)'nin;

Sen canından geçmeden

Canan arzu kılarırsın

Belden zünnar kesmeden

İman arzu kılarırsın¹⁵

Şiirinde ifade ettiği gerçeği kuşlara söyleyerek onları yola çağırmaktadır. Hüthüt, Tavuskuşu'nun özrüne şu şekilde cevap vermektedir, "Ersen, adamsan tamamıyla tüm kesil... Tüm iste, tüm ol, tümü gör!". Dudunun abı hayat isteğini dile getirip, yola çıkmaya kudretinin bulunmadığını ifade ettiği özrüne ise, şöyle cevap vermektedir "Abıhayat istiyorsun, fakat canını da seviyorsun... Yürü be... İçin yok senin, bir deriden ibaretsin, Canı ne yapacaksın? Ver sevgiliye! Sevgilinin yolunda erler gibi can feda et!"¹⁶ Diyerek çağrısını dile getirmektedir. Tövbe esası da böyle bir candan geçmenin dil ifadesidir, tövbesidir. Bu aşk ateşine kendini atabilmenin ilk ifadesidir.

2. Zühd

Tövbe kapısından geçerek yola koyulan kişi için ikinci durak Zühd'dür. Zühd, insanın ister az, ister çok olsun mal ve makam cinsinden fayda gördüğü ve meylettığı şeylerin hepsinden ölmüşçesine sıyrılmasıdır.¹⁷ Tövbe ederek günahlarına yüz çeviren kul, tüm dünyevi meylinden uzaklaşmalıdır. Yiyecek-içecek, evlilik, mevki, mal sevgisini terk etmeli ve dünyaya rağbeti bırakarak, geçici fani her şeyden yüz çevirerek, ahirete ve baki olana yönelmelidir. Bu seyri tamamlamasının ardından, Allah'ın yanında ahiretin de noksan olduğu bilincine ererek, yalnız Allah'a

15 Abdulkaki Gölpinarlı, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, 2005, s. 172.

16 Feriduddin Attar, *Mantık Al-Tayr*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 7. Baskı, 2014, s. 56.

17 Kübra, a.g.e, s. 65.

yönelmek için ahirete olan rağbetini de terk etmelidir. Hakiki Zühhd ikincisidir. Yani nefsanî olan ve dünyevî olandan sıyrılmak ve yerine ahiret rağbetini getirmek, aslında bir tür rağbettir ve bunu devam ettirdiği için kişi hala zühd'ü tamamlamış değildir. Çünkü kişi bir şeylere rağbet etmeye devam etmektedir.¹⁸

Var olan, dünyada mevcut cinsinden bir şey değildir ama rağbet edilen ahirete ait şeyler yine bir var olandır ve Allah değildir. Kişi rağbetini yalnız Allah'a yönelterek, fani veya baki olsun her türlü faydadandan arınmadıkça, Zühdünü gerçekleştirmiş olmaz. Burada açıkça, yönelişin tamamen aşka ve aşkın, rağbetin kişinin kendisini bir şeye yönelmiş olmasından çıkması zorunluluğu irdelenmiştir. Yöneliş her türlü var olandan ve ifade bulacak, tasavvur edilir olan şeylerden arınmakla, salt bir yönelim haline getirilmektedir. Bu tasavvur edilebilenin, bir şey olarak var olanın Allah olamayacağındandır. Böylece kişi kendisini hem ölüme yaklaştırmış, yönelişini tüm mevcut tasavvurlardan ve mevcuttan uzaklaştırmış olacaktır. Aşk ateşinin kişiyi tamamen kontrolü altına alması beklenecektir. Böylece kişi Allah'a olan rağbeti ve arzusundan başka bir isteği kalmayınca kadar her türlü terk ediş devâm edecektir.¹⁹

Mutlak ki, aklına gelecek ve zihninde canlanacak herhangi bir şeye duyacağı rağbeti terk etmeli ve bir ölü gibi hiçbir şeye dair istek duymamalıdır. Bu tasavvuf ehlinin varlık ve inançlarına uygun olandır. Çünkü Allah, var olanlardan biri değildir ve tasavvur edilecek her şey Allah'a uzaktır. Haliyle ondan başkasına duyulan rağbet kişiyi yolundan uzaklaştırır.

3. Tevekkül

Üçüncü esas tevekküldür. Tevekkül kişinin tüm sebep ve vasıtalarından arı olarak tüm işlerini Allah'a havale etmesidir.²⁰ "Allah'a güvenip yalnız O'na dayanan kimseye o yeter" (Talak 65/3) ayetinde belirtilen gibi bir yönelim aranmaktadır.

Dünyaya yönelmekten vaz geçen kişi, bir süre sonra bu rağbetten arınmakla, dünya uğraşından el etek çeker. Bu durum tevekkülün başlangıcı-

18 Kübra, a.g.e., s. 127.

19 Sadreddin Konevi, *Vahdet-i Vücut ve Esasları*, Çev. Demirli Ekrem, Kapı Yayınları, 1. Baskı, 2014, s. 34.

20 Kübra, a.g.e., s. 97.

dır. Böylece kişi arzuyu tamamen bırakır ve Allah'a kendisini teslim eder. Tüm rağbet ve arzudan arınan kişi sebepleri de görmezden gelmeye başlar ki, bu her fiili ve işi her tür arazdan uzak olarak tecrübe etmeyi getirir. Böylece kişi tüm yapılan ve olanı Allah'tan bilir ve bunu tecrübe eder. Burada amaç asla bilinenle yetinmek değil, tecrübe ve kalben keşf olduğu için izlenilmesi gereken yollar bu keşfe sufiyi sürüklemektedir. Rağbetini ve yönelimini yalnız Allah'a çeviren kişi bunun ardından açmış olduğu tevekkül kapısında tüm işlerde Allah'ı görmeye ve kendini ona teslim olmaya bırakır. Böylece tüm evrenin işleyişindeki asli hikmeti keşfetmiş olur.²¹

4. Kanaat

Dördüncü esas ise, kanaattir. Kişi yeme, içme ve giyinme gibi hususlarda artık israftan uzak durmalı ancak zaruri olduğu kadarıyla yetinmeyi öğrenmelidir. Her işini Allah'a bırakan kişi, artık yalnız var olanla yetinmektedir. O'na kanaat etmekte, hiçbir talep ve arzuda da bulunmamakla, var olanların Allah'tan gelenler olduğu bilgisi kendi teslimiyetinin zaruri bir sonucu olmaktadır.²²

5. Uzlet

Beşinci esas uzlettir. Uzletin manası halktan uzaklaşmak ve yalnızca Allah'la kalmaktır. Bu süreçte şeyhine faydalı işler yapmaya devam eden kişi, şeyhinin kendisine verdiği işleri yapmakla da mükelleftir. Bu işler onun nefsinin temizlemek amacıyla her türlü bela ve fitneden uzak tutmak için gereklidir. Nefsani arzu ve isteklerden uzak durmalı ve duyularının bu arzuların içine onu çekmesinden uzaklaşmalıdır.²³ Bu arzu ve isteklerin pençesine düşmekten kurtulmak için tüm bedeni ve ruhu ile uzlete çekilmesi gereklidir. Bu bir tür temizlenme işlemidir. Uzlette beden ve ruhen kişi, arzu, istek ve ihtiraslarından arınır ve temizlenir. İçinde evvelce yerleşmiş ihtirasları, istekleri yok edinceye ve dünyevi, tüm şehvani isteklerinden kurtuluncaya kadar uzlette kalır. Bu beden ve ruhun ölümle erişeceği dinginliğe erişmek için gerekli bir temizlenmedir. Böylece kişi yönelimini tamamlamaya başlamıştır.

21 Kübra, *a.g.e.*, s. 66, 67.

22 Kübra, *a.g.e.*, s. 99.

23 Kübra, *a.g.e.*, s. 95.

Temizlenen kişi artık sıhhatli mizacına dönecek, Allah'a teveccühe ve onun ahlakıyla ahlaklanmaya yönelme isteği için kaplayacaktır. İsteklerimiz ve arzularımız bizim putlarımızdır. Onlardan arınmadıkça ve yalnızca Allah'ı arzulamadıkça tamamen kemale ermiş olamayız. İnsani duyularımız bizi belirli şeylerle ilgilenmeye ve onlara yönelmeye teşvik etmektedir. Kişi uzlet ile bu duyularını çevresindeki şeylerden uzak tutarak temizlemeye çalışmaktadır.²⁴ Duyuların var olanlarla ilişkisi ve onları tanımlaması, bilmesi bilginin ve algının bir şeye yönelmesi anlamına gelmektedir ki, bu bizim zihnimizi de belirli şeylerle meşgul etmektedir.

Zihnimiz, bedeni arzularımız ve ruhumuz da bunların etkisiyle Allah'tan uzaklaşmaktadır. Çevresindeki insanlardan uzaklaşan kişi suskunlaşmakta ve bu ıssızlıkta rabbine yanaşmaktadır. Asli gayesi Allah'a varmak ve onu bilmek olan kişinin, O'nu duyularıyla kavradığı şeylerle meşgul, onlara duyduğu istek ve arzuda görmesi mümkün değildir. Bu sebeptir ki, tasavvuf ehli Allah bilincine uygun olarak kişiyi terbiye etmeye onu çevresinden ve çevresini ondan uzak tutarak koyulmaktadır. Bu temel tasavvufi yönelimin yegâne yoludur.

6. Zikir

Altıncı esas ise zikre devamdır. Zikir her şeyi unutarak Allah'ı anmak demektir. Yönelimin dille sürekli tekrarı olan zikir, çıkılan yolun asli gayesini ve sonuçta ulaşılabilecek keşfi tekrardır. Kişi sürekli "La ilahe İllallah" diyerek nefsinin temkinli tutmaya gayret etmektedir.²⁵

Çevresindeki her şeyi unutarak uzletteki gibi çevresinden arınan kişi, Allah'ı anarak tevbe ve terk ettiği şeylere yöneliminden kendini sürekli kurtarma gayesinde olmaktadır. Tasavvuf düşüncesinde kişinin peşinden gittiği şeyler onun ilahıdır.

Bu kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Mal, mülk, ilim, hayvanlar, oyunlar, heyecanlar, şöret gibi türlü şeylerden oluşabilmektedir. Tüm bunlar kişinin meylini ortaya çıkarmaktadır. Kişinin nefsanî olarak arınması için; Allah'a yönelmesi, tüm bu ardına düştüğü şeylerden sıyrılması, onları unutmaması ve terk etmesi gerekmektedir. Zikrin ana gayesi bu terkin gerçekleşmesini sağlamaktır. "La ilahe İllallah" sözündeki hakikat de bu-

24 Tahir Uluç, *İbn Arabî'de Sembolizm*, İnsan Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2015, s. 83.

25 Kübra, *a.g.e.*, s. 70.

dur. Tüm ilahları terk ile Allah'a yönelmekten başka bir şey söylenmemektedir. Nefsin peşine düştüğü şeylerden uzaklaşmak ve sürekli Allah'ı zikir, kişiyi tümüyle Allah'a ait hale getirmektedir. Kişi zikriyle hem zihnen, hem arzuyla, hem de bedenlen rabbine aidiyetini vurgulamaktadır.²⁶ Bu da tasavvuf düşüncesinin temeline dair bir fikrin, keşfin tezahürüdür.

7. Teveccüh

Yedinci esas teveccühtür. Teveccüh, kişinin tüm zihni ve bedeniyle Allah'a yönelmesidir. Kişinin kendisini Allah'tan gayrı bir şeye çağırın her türlü şeyden uzaklaşması ve kurtulmasıdır. Tüm amacı ve yönelimi Allah'a olmalıdır. Ne olursa olsun, cennete dahi gözlerini kapamalı ve tüm arzusundan sıyrılmalıdır. Teveccüh için kişinin kendisinden sıyrılmaları ve benliğini unutması gerekmektedir.²⁷

Zikrin neticeleriyle bu seviyeye ulaşın Sufi, bu seviye sonrasında ancak teveccüh için yeterli mertebeye ulaşmış olur.

Teveccühün neticesi; keşfedilmesi beklenen kişinin, tüm varlığı ile Allah'ın nurunun bir yansıması olduğudur. Sadreddin Konevi teveccühü şöyle izah etmiştir. "Teveccühlerin şekli şöyledir. Zahirî ve batınî kuvvetleri çeşitli tasarruflardan alıkoyduktan ve hatırı her türlü ilmî ve itikadî, belki de Hakkın dışındaki her şeyden boşalttıktan sonra, Hz. Hakk'a, malum olduğu yani gerçekte olduğu şekilde teveccüh edebilirsin. Yani kısaca, söz konusu sıfatın özü ve itikadlardan temizlenmek ve her şeye uygun hale gelmektedir. Buna göre, her zaman ve çoğu kere tam bir durgunluk zahir olur."²⁸

Teveccühteki kişi kimseden bir şey almamaya özen gösterir. Kimseden bir şey almayarak, kendisine bir tek sunu verecek kişi bırakır. Aşkını ve arzusunu yönelttiği Allah'la içini doldurmaya gayretindedir.

Al gider benden benliği

Doldur içime senliği

Bu dünyada öldür beni

26 Mehmet Ildırar, *Tasavvuf ve Nefis Terbiyesi*, Semerkand Yayıncılık, 1. Baskı, 2010, s. 23.

27 Kübra, *a.g.e.*, s. 135.

28 Kübra, *a.g.e.*, s. 109.

*Varıp anda ölmeyeyim*²⁹

diyerek Yunus Emre'nin izah ettiği teveccüh durumudur.

8. Sabır

Sekizinci esas sabırdır. Sabır kişinin çalışıp, çabalayarak nefsinin tüm arzularından kendi isteğiyle kurtarması ve alıştığı, sevdiği şeylerden uzak tutmakta sebat etmesidir. Nefsi terbiye etmek için sabır gösterilir ve onu söndürmek gayesiyle bu yolda devam edilir. Allah'ı bilmek ve kalben ona duyulan yakınlığı asla kaybetmemek için sabır gereklidir.³⁰ Sabır sayesinde amaç kişinin kalbini ve nefsinin, her türlü şeye yönelik rağbet ve arzu-
dan temizlemektir. Sabır iki türden olmaktadır. Bunlar sevdiğin şeylerden uzak durmakta sabır ve sevmediğin şeylere katlanmakta sabırdır. Sabırın kişiye öğrettiği şey Allah'a sebat etmektir.

9. Murakabe

Dokuzuncu esas, murakabedir. Kişinin kendi kuvvet ve fiili gücünü bir tarafa bırakması murakabedir. Böylece Allah'tan gelecek her türlü rahmeti gözetler ve ondan gelecek lütufları umar, bekler. Rabbinin arzusu ve onu görmenin isteği kalbine dolar. Başka bir şey düşünmez ve başka şeyle meşgul olmaz.³¹

Her kaçan anarsam seni

Kararım kalmaz Allah'ım

Senden gayrı gözüm yaşın

Kimseler silmez Allah'ım

Sensin ismi baki olan

Sensin dillerde okunan

Senin aşkına tutulan

Kendini bilmez Allah'ım

29 Gölpinarlı, a.g.e., s. 192.

30 Süleyman Gökbulut, *Necmeddin-i Kübra*, İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010, s. 90.

31 Kübra, a.g.e., s. 115.

Şiirinde Yunus Emre bu durumu izah etmektedir.³² Sabır ve murakabe-deki kişinin halini anlatmaktadır. Zikir ve aşk ile kendini kaybeden kişi, söz konusu vecd halindedir. Bu Allah'a duyulan arzu ile kişinin aşkla dolmasıdır. Bu, Allah'ı bilmenin yegâne yoludur. Her var olandan arınarak; arzu, isteğin yöneldiği tek şeyin Allah olmasıyla varılan bir makamdır. Böylece, kişi Allah aşkıyla ona yakınlaşmaya gayret etmektedir. Böylece kişi artık tüm kalbiyle yakınlaştığı ve başka hiçbir şeyi aklına getirmedeği maşukundan razı olmaktadır.

10. Rıza

Bu onuncu ve son esastır. Kişinin kendi varlığıyla, tüm bir var olandan ve tüm hükümlere rıza göstererek, boyun eğmesi gerekmektedir. Böylece O'nun da rızasını kazanmaktadır.

Rıza, gelecekte olanları ise Allah'a havale ederek onun hükmüne itirazdan sakınmaktır. Kendi nefsinin hoşnutluğundan sakınarak Allah'ın rızasına mazhar olmak gerekmektedir. Olan ve olacak her şeyin O'ndan olduğunu, O'nun her şeyin aslını ve iyisini bilen olduğuna imanla oluşacak rıza, Allah'a duyulan aşk ile harmanlanması gereklidir.

Tüm varlık Allah'ın ve kemale ermiş kulun bir yansımasıdır. Bunu böylece kavrayan kul bunun gereği olan rızayı göstermekle makam edinmiş olunur. Hz. Ali "Kim rıza sofrasına oturursa, ona hiçbir kötülük ulaşmaz." demişlerdir.³³

O esastaki temel gaye ve yönelim Allah inancına ve o inancın kişide yerleşmesi için seyredilmesi gereken yoldan başka bir şey değildir. Allah'ı nasıl bildiğimiz ve bu bilginin tecrübeyle harmanlanması, içselleştirilmesi, kişide yerleşmesi için izlenmesi gereken yoldur. Böylece yolun her bir makamı tamamen Allah inancının ve varlık algısının bir tezahürüdür. Allah'ın var olan tek hakikat olduğuna inanan birinin, var olanların hepsinin ve olmakta olanları ondan bilmesi gerekmektedir ama var olana yönelim onu bu bütünlük ve teklik algısından uzaklaştıracaktır.

Haliyle kişi tüm bu yönelimleri ve duyularından ötürü algısının ve zihninin alabileceği her parçadan uzaklaşmalıdır. Her tür tasavvur onu

32 Gölpınarlı, a.g.e., s. 188.

33 Kübra, a.g.e., s. 126.

bu bütünlük ve birlikten uzaklaştıracak, var olan tek hakikatin bütünlüğü görülemeyecektir. Vahdet, sonsuz kesrette her birine takılıp kalan kulun algısı ve ufku nedeniyle unutulacaktır.³⁴ Bu unutkanlığın önüne geçmenin yolu tasavvuftur. Tasavvuftaki esaslar ve yollar, kişiyi bu unutkanlıktan kurtarmak ve bu birlik içinde kendini ve rabbini öğrenmesini sağlamaktır.

Kişinin bu bilince ulaşması ancak tecrübeyle mümkündür. Bu birliği sadece dil ile bilmek, yeterli değildir. Çünkü bu bilginin kendisi ifade edildiği derece basit ve yalınlıkla kavranılmaya müsait değildir. Kavramak ve bilmenin nesnesi olacak şey, bir şey olarak, ancak kesret hükmünde olacaktır. Var olanlara, yani bilinebilir ve hissedilir olan şeylere yönelen kişi için, peşine düşeceği var olanlar veya tasavvurlar onun bilişinin bir nesnesi olarak şirke tekabül eder. Kişinin tüm bu var olanların ve tasavvurlarının ardına düşmekten kurtulmasının yolu, tasavvufta olduğu gibi bir usulle terbiye edilmesini gerekli kılar.

Sonuç

Necmeddin Kübra'nın "On Esas"ında tevhid inancının tecrübe edilmesi için gerekli yollar sırasıyla esaslara yerleştirilmiştir. Bu esaslarla amaçlanan kişinin her türlü var olanla, ilişkisini kesmesi ve tüm meylini Allah'a yöneltmesidir. Esaslar dünyalıklara yüz çevirerek başlar ve sırasıyla bu tutumu adım adım yükseltir. İlkten tevbe ile geçmişte kişinin dünyalıklarla ilişkisinden pişmanlık duyması, sonrasında ise tüm dünyaya ait tasavvuru zihninden silmesi istenilmektedir. Vahdet inancının gereğince, zihnimizde ve duyularımızda var olanların birer birer yok olup, kaybolup gitmesini bekleyinceye kadar yahut kalbimize bir his doğup bu duyuların güdümünden arınıncaya kadar kendimizi sakındırma haline girmeliyiz ki, her şeyden arı olanla hissi olarak bir bağ kurabilelim. Necmeddin Kübra "On Esas"ta tasavvuf yoluna giren kişiyi tüm dünyevi düşünce, fikir, arzudan uzaklaştırıp, zihnini ve bedenini boşaltarak; kişinin tevhid inancını tecrübe etmesini sağlamaya çalışmaktadır. Kişinin, nefsinden kurtulup, tasavvur ve algısının sığılındaki iyi ve kötüden de kurtularak Allah'a tamamıyla teslim olmasını sağlar. Netice olarak bütün kadim öğretiler gibi tasavvuf öğretisi de bir bütünlük içinde yegâne düşüncenin keşfi için oluşmuş bir yoldur. Necmeddin Kübra "On Esas" ta bu yolu tarif etmiştir.

34 Uluç, a.g.e., s. 135.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 5.Baskı, 2013.
- Attar, Feriduddin, *Mantık Al-Tayr*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 7. Baskı, 2014.
- Altıntaş, Servet, *Gazali'de Tasavvuf Felsefesi*; Selçuk Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Ayni, M. Ali, *Tasavvuf Tarihi*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000.
- Ayni, M. Ali; Ferit Kam, *İbn Arabi'de Varlık Düşüncesi*, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1992.
- Corbin, Henry, *İslam Felsefesi Tarihi 1*, İletişim Yayınları, 8. Baskı, 2010.
- Gazali, *İhya-u Ulumiddin*, Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınları, İstanbul 1985.
- Gökbulut, Süleyman, *Necmeddin-i Kübra*, İnsan Yayınları, 1. Baskı. İstanbul 2010.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Karaca, Hayri, *Tasavvufta Sefer Kavramı*; Dokuz Eylül Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Ildırar, Mehmet, *Tasavvuf ve Nefis Terbiyesi*, Semerkand Yayıncılık, 1. Baskı, 2010.
- İbn Arabi, *Günümüz İnsanı İçin Fususu'l Hikem*, Hazırlayan. Kılıç Hamza, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009.
- Konevi Sadreddin, *Vahdet-i Vücut ve Esasları*, Çev: Demirli Ekrem, Kapı Yayınları, 1. Baskı, 2014.
- Kübra, Necmeddin, *Tasavvufta On Esas*; Hazırlayan: Süleyman Gökbulut, İnsan Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.
- Uluç, Tahir, *İbn Arabi'de Sembolizm*, İnsan Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2015.
- Yürektürk, Tekin, *Tasavvufta Vakt Kavramı*; Yüziüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Van 2010.